

ligió dins dels límits de la pura raó, s'ocupa amb molt d'interès del tema de la religió. Ell no es proposa qüestionar l'existència i naturalesa de Déu, sinó que analitza detingudament la incidència que en el ser humà té la creença religiosa i les conseqüències en el comportament de les persones. De cap manera ha de quedar fora de l'anàlisi racional el tema important del sentiment religiós. Però, per a Kant l'anàlisi filosòfica sobre la religió no és sinó una conseqüència i confirmació de la reflexió moral; mai ha d'assignar-se a la teoria filosòfica de la religió la consideració d'una objectivitat a la qual ha de sotmetre's el ser humà. El que en veritat interessa al professor de Königsberg és interpretar en llenguatge racional el sentit moral que té o ha de tenir el fenomen de la religió, perquè aquesta emergeix sempre de les estructures fonamentals del ser humà i ha de conduir al compromís moral.

6. LA RELIGIÓ SECULAR

La religió ha de reduir-se, en opinió de Kant, al camp de l'anàlisi racional. Només mitjançant la raó pot descobrir-se el veritable sentit de la vinculació amb allò que és sagrat, ja que aquest concepte, en tant que derivat d'una creença en el suprem legislador moral, és un concepte elaborat per la raó. La genuïna religió coincideix amb la religió de la raó. La veritable i única religió no expressa una altra cosa que lleis morals, açò és, aquells principis pràctics de l'eficàcia dels quals som conscients i els quals elevem a la categoria de transcendents i universals. La religió moral és la religió "no consistent en articles de fe ni en regles, sinó en la disposició del cor a observar tots els deures humans en tant que són tinguts com a manaments divins" (Ak. VI, 84).

La raó humana és autònoma per a descobrir la llei moral, ella ha d'indagar què és el que es derivarà del compliment d'aquesta llei moral i cap a quin objectiu concret ha de enfocar el seu compromís, és a dir, ha de ser secular (de *saeculum* que significa "temps present"). En la pràctica, la religió explica el desenvolupament de la llei moral; en això consisteix la seua principal funció. La reflexió *secular* ajuda a alliberar-nos dels ídols que reproduïen i pretenen legitimar normes que obstaculitzen la llibertat humana i la convivència entre els pobles. La idea del "bé suprem" obri horitzons cap a una teonomia dependent en tot moment de l'autonomia de la raó i que, per tant, no necessita pressuposar instància alguna que siga sobrenatural o revelada.

Kant està convençut que per al ser humà l'única instància absoluta és el deure moral. Si arribem a l'existència del Ser Suprem és com a postulat d'aquesta llei. Partint del plantejament moral és possible arribar a la divinitat, però és inacceptable racionalment el camí invers que consisteix en partir de la idea de Déu per a fonamentar la llei moral. L'existència de Déu ha de explicar-se sempre des del deure moral. Aquest pas del compliment del deure a la postulació de la divinitat es converteix, segons Kant, en un procés freqüent, ja que la força intrínseca de la llei moral resulta sovint insuficient per a inclinar la fràgil naturalesa humana cap a la pràctica del bé.

El recurs a la divinitat, per tant, té com a objectiu la potenciació del deure moral i del progrés humà. Aquest progrés constitueix la meta de tota religió racional. Kant parla expressament de la necessitat de la *conversió*, "*Gesinnung*", definida com "un eixir del mal i entrar en el bé, un despullar-se de l'home vell i revestir-se del nou" (Ak. VI, 74). La religió emergeix com a conseqüència del convenciment que, per a reforçar la debilitat humana, val la pena considerar els deures morals com a deures divins. Seria un greu error pressuposar la religió com a font del deure moral, quan en realitat ella

no té altra funció que la de donar suport al ser humà en el compliment del seu deure moral. La consciència humana és la instància adequada per a accedir al genuí sentit dels ritus i dogmes de la religió. La fe autènticament religiosa és la que s'explicita en el comportament moral. Quan els actes religiosos s'afirmen amb independència de la consciència moral, aquests es converteixen en pràctiques de *deliri religiós, idolatria i fetitxisme* (Cf. Ak. VI, 179). La perversió de la fe religiosa arriba al seu límit quan es pretén suplir l'observança moral mitjançant pràctiques religioses, com si amb elles pogués Déu ser "subornat" en detriment de la responsabilitat moral.

Kant, per tant, se'ns manifesta com un excel·lent filòsof que analitza el fenomen de la religió i la interpreta a favor de la vida humana. La genuïna religió no ha de limitar-se als continguts de cadascuna de les confessions religioses que s'han donat al llarg de la història, perquè pròpiament només hi ha una religió vàlida per a tots els homes i tots els pobles, és a dir, la religió que se deixa explicar mitjançant la raó moral, l'interès prioritari de la qual és la defensa de la llibertat i la dignitat del ser humà. En la filosofia kantiana, la llibertat i la dignitat humana es converteixen en l'únic misteri i, alhora, l'únic principi d'interpretació de la religiositat. El missatge de la llibertat ha d'atorgar sentit a les creences religioses. Doctrines i cultes religiosos no han d'expressar altres continguts que els que deriven del compromís moral.

Kant insisteix que l'objectiu de la seua reflexió crítica sobre la religió no es deté en la simple especulació filosòfica, sinó que transcendeix cap al compromís polític a favor de la llibertat i la pau entre les persones i els pobles. En l'escrit *Per a la pau perpètua* intenta explicitar les premisses empiricohistòriques indispensables per a la convivència humana en pau i llibertat. La reflexió sobre la llibertat és insuficient si no reverteix en la vida política, és a dir, cal explicitar les normes per a l'organització de la societat civil. Perquè la pau en justícia i llibertat deixi de ser un simple somni, cal garantir l'establiment d'una estructura política d'acord amb la dignitat humana.

Per la seua funció racional, l'estat ideal ha d'apuntar cap a l'esfera de la pràctica de la llibertat, però, per la seua existència fàctica, es mou en l'òrbita de la coacció. La societat civil, per tant, es veu tancada en una relació conflictiva que prové de la dialèctica entre la coacció i la llibertat. La coacció postula el dret i la legalitat; la llibertat, no obstant això, condueix a l'eticitat. La legalitat atén directament a la conducta com a tal, mentre que la moral té en compte la màxima o *imperatiu* del deure. L'apel·lació al "regne de la pau en llibertat" ha de servir de referència adequada per a resoldre qualsevol conflicte entre legalitat i moralitat.

Des de la perspectiva kantiana, la pau constitueix l'objectiu últim de la religió i de la moral. La pau és un ideal de la raó que ha de presidir l'activitat de tot ser humà en el seu intent de crear les condicions més idònies per a la vida en justícia i llibertat. Hem d'actuar, diu Kant, amb vista al seu establiment en la vida social i elaborar la legislació que ens sembla més idònia per a aconseguir-ho. La pau, última fi de la història personal i social, coincideix amb el desenvolupament integral del ser humà. Es tracta d'un procés cap a la *humanització* i d'una inserció més plena de la persona en la comunitat humana. El genuí progrés consisteix a establir pacíficament formes de vida cada vegada més justes.

Les accions improvisades dels polítics mai conduiran, per si mateixes, cap a la relació pacífica entre les persones i els pobles, sinó que és necessària la reflexió filosòfica que reconduïska cap a la perspectiva de la universalitat els plantejaments egoistes i arbitraris a què especialment està sotmès l'actuar irreflexiu i acrític. "La veritable acció política no pot donar un pas sense abans haver rendit homenatge a la reflexió

moral, i, encara que la política és per si mateixa un art difícil, no ho és, en absolut, la unió de la política amb la moral, perquè aquesta resol el problema que la política no pot solucionar quan sorgeixen discrepàncies entre ambdues” (Ak. VIII p. 380). La pau entre les persones i entre els pobles, que ha de ser l’objectiu de la política, només és possible si se sustenta sobre l’imperatiu moral.

7. LA RELIGIÓ DE LA SOLIDARITAT

Des de la perspectiva kantiana, la solidaritat constitueix l’objectiu últim de la religiositat. Sens dubte, la intolerància i el fanatisme són els perills més greus per a la pau entre les persones i entre els pobles. Quan els sers humans parteixen de la seguretat de tenir en les seues mans la revelació absoluta dels déus sense necessitat de la mediació crítica, es converteixen en el pitjor dels perills per a la pau. La gran lliçó que Kant ens transmet en la seua reflexió sobre la religió consisteix a fer-nos veure que el compromís moral constitueix l’autèntica veritat de la religiositat humana en les seues diferents versions històriques i que l’afirmació de la dignitat sagrada del ser humà ha de ser tinguda com la condició fonamental que possibilita la instauració de la convivència en pau i llibertat.

Per tant, davant de la pregunta de si és racional i convenient mantenir creences religioses en la situació cultural del món actual, caldria contestar que hi ha formes intel·ligents de mantenir creences religioses i formes que no ho són. Si bé és cert que les religions solen compartir un origen no molt clar en el qual es barregen la por, la recerca de la salvació, la necessitat de trobar respostes que eliminen el caos, etc., i, per tant, poden constituir un obstacle per al correcte desenvolupament de la racionalitat humana, també és veritat que poden ser interpretades, des de la perspectiva racional, com a estímuls per al compromís i l’acció enfront de la realitat crua immediata, que permeten al ser humà trobar respostes que completen i orienten els problemes i conflictes existencials. La manera intel·ligent d’interpretar el sentiment religiós consisteix en abandonar les supersticions i accedir a la religió de la solidaritat entre els sers humans.

Mitjançant la reflexió racional és possible abandonar el sentiment religiós que emergeix de la por i del misteri que dona pàbul a la violència, fomentant el diàleg que condueix a l’afirmació d’uns principis morals transculturals, independents de les diferències ideològiques, però que donen bones raons per a orientar la pràctica política. El ser humà ha d’usar les seues facultats per a augmentar el bé en el món, sense esperar que algun poder extern a ell faça el treball que li competeix a ell mateix. El futur de la religió cal vincular-lo a l’aptitud per a desenvolupar entre les persones i els pobles un sentiment eficaç de pau i de solidaritat.

L’imperatiu moral de tractar els altres com cadascú volgués que feren amb ell, així com altres imperatius morals convenients per a la vida humana, es mencionen en forma explícita tant en el cristianisme com en el budisme, l’hinduisme, l’islamisme, el taoisme i està implícit en la pràctica de totes les creences religioses. Totes les religions comparteixen una base comuna de valors que constitueixen el fonament sobre el qual s’ha de fundar l’ètica solidària.

La que denominem “ètica de la solidaritat” descansa en el reconeixement dels principis de dignitat i d’igualtat de tots els sers humans, independentment de la seua raça, gènere, comunitat o generació. El seu interès principal se centra en la protecció de la integritat de tots els humans contra les amenaces a la seua llibertat i dignitat.

L'ètica transcultural de la solidaritat té la pretensió d'establir un marc de referència en el qual des de diferents opcions les persones i els pobles puguen trobar respostes justes i pacífiques als seus problemes i compromisos. No és possible aconseguir la justícia solidària a través de la imposició de principis culturals excloents. La solució als desacords entre els ser humans ha de buscar-se a través del consens en uns criteris morals interculturals que faciliten el diàleg i permeten a totes les parts el dret a expressar la seua opinió en pau i llibertat.

BIBLIOGRAFIA

- AGUSTÍN, S. (1977): *Confesiones*, Madrid, BAC.
- BERGER, P. L. (1966): *El dosel sagrado. Elementos para una sociología de la religión*, Buenos Aires, Amorrortu.
- CABEDO, S. (1975): "Die anthropologische These der Religionskritik Feuerbachs, München, DAAD.
- CABEDO, S. (2006): *Filosofía y cultura de la tolerancia*, Castellón, Universitat Jaume I.
- CASSIRER, E. (1974): *Kant, vida y doctrina*, México, FCE.
- GARCÍA GUAL, C. (1997): *La Mitología, Interpretaciones del pensamiento mítico*, Barcelona, Montesinos.
- GEERTZ, C. (1987): *La interpretación de las culturas*, Barcelona, Gedisa.
- JAEGER, W. (1967): *La teología de los primeros filósofos griegos*, México, FCE.
- KANT, I. (1902-1942): *Gesammelte Schriften*, ed. crítica de la Academia de las Ciencias Prusiana, 22 vols., Berlin.
- KANT, I. (2005): *Ensayos sobre la paz, el progreso y el ideal cosmopolita*, Madrid, Cátedra.
- KING, W. (1987): "Religion", en Eliade, M. (1987), *The Encyclopedia of religion*, MacMillan Publishing Company, Londres-Nueva Cork, vol. 12, pp. 282-292.
- SCHELER, M. (1976): *El puesto del hombre en el cosmos*, Buenos Aires, Losada.